

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی پارچه و لباس

روند شکل گیری و تحول لباس روحانیون (شیعه اثنی عشری در ایران از دوره صفویه تا کنون)

نگارش

الهام نوری

استاد راهنما

دکتر آزاده مدنی

شهریور ۱۳۹۵

چکیده

روحانیت شیعه اثنی‌عشری در ایران به لحاظ جایگاه اجتماعی‌ای که از دیرباز داشته و هم به لحاظ جایگاه سیاسی‌ای که در دوران اخیر کسب کرده‌است، می‌توان از اقشار و نهادهای مهم در جامعه ایران دانست. اعضاء این نهاد برای تمایز با دیگر بخش‌های جامعه و نیز برای تشخیص از روحانیت دیگر مذاهب و ادیان، به ناچار لباس ویژه‌ای طراحی کرده و می‌پوشیدند که تا آن زمان سابقه نداشت. اما این لباس تا کنون به همان سبک و شکل باقی نمانده و در دوره‌های مختلف به دلیل تأثیر عوامل مختلف تحولات و تغییراتی داشته است.

این پژوهش به روند شکل‌گیری و تحول لباس روحانیون شیعه اثنی‌عشری در ایران از دوره‌ی صفویه تاکنون پرداخته‌است. از نظر زمانی و تاریخی، این پژوهش در فاصله‌ی زمانی آغاز صفویه (۱۹۰۵ق) تاکنون (۱۳۹۴ش) اجرا می‌شود. از نظر جغرافیایی نیز در محدوده‌ی ایران می‌باشد. البته ایران دوره‌ی صفویه، شامل منطقه‌ای فراخ‌تر و گسترده بود و آسیای میانه، افغانستان، و تا بحرین و قطر را شامل می‌شده‌است؛ ولی به تدریج کوچک‌تر شد. به هر حال هر دوره با توجه به مرزهای جغرافیایی ایران، پژوهش انجام می‌گیرد.

هدف اصلی این پژوهش درباره پیدایش و تحول لباس روحانیون شیعه اثنی‌عشری ایران است یعنی می‌خواهیم دریابیم که چرا و به چه دلیل در شرایط خاص تاریخی یعنی دوره‌ی صفویه روحانیون شیعه ایران این نوع لباس را پذیرفته و به آن آراسته شدند و پس از آن تاکنون بر اثر چه علل و عواملی این لباس تغییرات و تحولاتی پذیرفته است از این رو پرسش‌های اصلی این پژوهش اینگونه مطرح می‌شود که در دوره‌ی صفویه روحانیون شیعه اثنی‌عشری لباس ویژه‌ای انتخاب و به کسوت آن در آمدند یا نه؛ و همچنین این لباس در ادوار پس از صفویه چه تغییراتی کرده‌است. این پژوهش تاریخی است، و در آن ابتدا داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری شده و سپس ارزشیابی اسناد و مدارک، نتایج به شیوه‌ی توصیفی - تحلیلی بررسی شده‌است.

اگرچه بر روی روحانیت شیعه و وجوه گوناگون این نهاد اثرگذار، تحقیقات فراوانی صورت گرفته‌است، اما تحقیقاتی راجع به لباس روحانیت، اگر نگوییم انگشت‌شمار، اما بسیار اندک است و همان تحقیقاتی که انجام شده هم با جبهه‌گیری‌های سیاسی همراه است. در این پژوهش تلاش شده‌است تا بدون سوگیری سیاسی پرداخته شود.

همچنین با بررسی همه‌ی ابعاد لباس روحانیت به این مهم دست یافته‌شد که تا زمان صفویه این لباس دچار تغییر و تحول خاصی نگشته و درواقع روحانیون مانند مردم لباس می‌پوشیدند. ولی با روی

کارآمدن حکومت صفوی ظاهر و شمایل روحانیون اهمیت پیدا کرد تا در کنار روحانیون اهل سنت عثمانی و روحانیون مسیحی تحقیر نشوند و ظاهر خوبی داشته باشند و بعد از دوره صفویه تاکنون شاهد تحولات این لباس که وابسته به دوران حکومتی و سیاسی می باشد هستیم.

کلید واژگان:

روحانیون، شیعه، لباس روحانیت، عبا، عمامه، قبا، لباده

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول_مقدمه و کلیات.....	۱
۱-۱- مقدمه.....	Error! Bookmark not defined.
۲-۱- عنوان و بیان مسئله.....	۳
۱-۲-۱- روحانیت.....	۴
۲-۲-۱- لباس روحانیت.....	۵
۳-۲-۱- پیدایش (شکل‌گیری) لباس روحانیت شیعه.....	۶
۴-۲-۱- تحولات در لباس روحانیت.....	۷
۵-۲-۱- شیعه اثنی‌عشری.....	۹
۶-۲-۱- ایران.....	۱۰
۷-۲-۱- صفویه (۹۰۵-۱۴۸۱ق).....	۱۱
۸-۲-۱- دوره‌ی صفویه تاکنون.....	۱۲
۳-۱- سؤال اصلی و پرسش‌های دیگر.....	۱۲
۴-۱- فرضیه.....	۱۳
۵-۱- روش پژوهش.....	۱۴
۱-۵-۱- گردآوری اطلاعات.....	۱۴
۲-۵-۱- تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۱۵
۶-۱- مراحل پژوهش.....	۱۶
۷-۱- ضرورت و اهمیت.....	۱۷
۸-۱- اهداف.....	۱۹
۹-۱- قلمرو.....	۱۹
۱۰-۱- موانع و مشکلات.....	۲۰

فصل دوم پیشینه و ادبیات تحقیق.....	۲۲
۱-۲- لباس روحانیت شیعه.....	۲۳
۱-۱-۲- واژه‌شناسی لباس روحانیت شیعه.....	۲۳
۲-۲- اجزاء لباس روحانیت شیعه.....	۲۳
۱-۲-۲- عمامه.....	۲۵
۱-۱-۲-۲- واژه‌شناسی عمامه.....	۲۵
۲-۱-۲-۲- اهمیت عمامه.....	۲۷
۳-۱-۲-۲- نوع، جنس و رنگ عمامه.....	۲۸
۴-۱-۲-۲- دلالت عمامه.....	۳۰
۲-۲-۲- عبا.....	۳۲
۱-۲-۲-۲- ویژگی‌های عبا.....	۳۳
۲-۲-۲-۲- عبا در کشورهای اسلامی.....	۳۴
۳-۲-۲-۲- عبای روحانیون معاصر.....	۳۵
۴-۲-۲-۲- نوع، جنس و رنگ عبا.....	۳۶
۱-۴-۲-۲-۲- عباهای تابستانی.....	۳۶
۲-۴-۲-۲-۲- عباهای زمستانی.....	۳۷
۳-۲-۲- طیلسان.....	۳۷
۴-۲-۲- قبا.....	۳۸
۱-۴-۲-۲- انواع قبا برای روحانیون.....	۳۹
۲-۴-۲-۲- ویژگی‌های قبا.....	۴۰
۳-۴-۲-۲- قبا در دوره‌ی صفویه تا پایان قاجاریه.....	۴۰
۵-۲-۲- لباده.....	۴۲
۱-۵-۲-۲- تفاوت لباده و قبا.....	۴۲
۶-۲-۲- دیگر البسه‌ی روحانیت.....	۴۴
۱-۶-۲-۲- نعلین.....	۴۴
۲-۶-۲-۲- دشداشه.....	۴۵

۴۶	..... چپیه ۳-۶-۲-۲
۴۷	..... جلیقه ۴-۶-۲-۲
۴۸	..... ساعت جیبی یا ساعت بنددار ۵-۶-۲-۲
۴۸	..... عرقچین و قلنسوه ۶-۶-۲-۲
۵۰	..... پیراهن ۷-۶-۲-۲
۵۱	..... شلوار ۸-۶-۲-۲
۵۲	..... شال ۸-۶-۲-۲
۵۳	..... کیسه‌های کتاب ۹-۶-۲-۲
۵۳	..... عصا ۱۰-۶-۲-۲
۵۳	..... لغت‌شناسی ۳-۲
۵۳	..... روحانیت ۱-۳-۲
۵۳	..... روحانی ۱-۱-۳-۲
۵۴	..... آخوند ۲-۳-۲
۵۵	..... ملا ۳-۳-۲
۵۶	..... نام‌های دیگر روحانیت ۴-۳-۲
۵۷	..... دوره‌های تاریخی ۴-۲
۵۷	..... قبل از اسلام ۱-۴-۲
۵۹	..... لباس در دوره‌ی اسلامی ۲-۴-۲
۶۰	..... لباس ایرانیان ۱-۲-۴-۲
۶۰	..... لباس در زمان رسول خدا(ص) و ائمه(ع) ۲-۲-۴-۲
۶۲	..... لباس عالمان و روحانیون ۳-۲-۴-۲
۶۵	..... دوره‌ی صفویه ۳-۴-۲
۶۶	..... نهادهای دینی در عصر صفوی ۱-۳-۴-۲
۶۷	..... برافتادن صفویه ۲-۳-۴-۲
۶۸	..... افغان یا حکومت افغان ۴-۴-۲
۶۹	..... دوره‌ی افشاریان ۵-۴-۲

۷۰	..... دوره‌ی زندگی ..... ۲-۴-۶- دوره‌ی زندگی
۷۱	..... لباس روحانیون در دوره‌ی افشاریه و زندیه ..... ۲-۴-۶-۱- لباس روحانیون در دوره‌ی افشاریه و زندیه
۷۲	..... دوره‌ی قاجاریه ..... ۲-۴-۷- دوره‌ی قاجاریه
۷۳	..... دوره‌ی پهلوی ..... ۲-۴-۸- دوره‌ی پهلوی
۷۵	..... لباس روحانیت در دوره‌ی پهلوی ..... ۲-۴-۸-۱- لباس روحانیت در دوره‌ی پهلوی
۷۷	..... دوره‌ی جمهوری اسلامی ایران ..... ۲-۴-۹- دوره‌ی جمهوری اسلامی ایران
۷۸	..... ادبیات پژوهش ..... ۲-۵- ادبیات پژوهش
۸۲	..... فصل سوم روش تحقیق ..... ۲-۵- فصل سوم روش تحقیق
۸۳	..... ابزار پژوهش ..... ۳-۱- ابزار پژوهش
۸۵	..... گردآوری و داوری ..... ۳-۲- گردآوری و داوری
۸۶	..... گردآوری اطلاعات ..... ۳-۲-۱- گردآوری اطلاعات
۸۶	..... تجزیه و تحلیل اطلاعات ..... ۳-۳- تجزیه و تحلیل اطلاعات
۸۸	..... درون‌دینی و برون‌دینی ..... ۳-۴- درون‌دینی و برون‌دینی
۸۹	..... شناسایی منابع ..... ۳-۵- شناسایی منابع
۸۹	..... تحقیقات محلی و میدانی ..... ۳-۵-۱- تحقیقات محلی و میدانی
۹۰	..... منابع تاریخی ..... ۳-۵-۲- منابع تاریخی
۹۰	..... منابع مرجع ..... ۳-۵-۳- منابع مرجع
۹۱	..... منابع جامعه‌شناختی ..... ۳-۵-۴- منابع جامعه‌شناختی
۹۲	..... نشریات ..... ۳-۵-۵- نشریات
۹۲	..... تربیت و تربیت ..... ۳-۵-۶- تربیت و تربیت
۹۳	..... تاریخ تمدن ..... ۳-۵-۷- تاریخ تمدن
۹۳	..... سفرنامه‌ها ..... ۳-۵-۸- سفرنامه‌ها
۹۳	..... منابع ویژه‌ی لباس روحانیت ..... ۳-۵-۹- منابع ویژه‌ی لباس روحانیت
۹۶	..... سایتهای و وبلاگ‌های اینترنتی ..... ۳-۵-۱۰- سایتهای و وبلاگ‌های اینترنتی

۹۷	۳-۵-۱۱- عکس و نقشه.....
۹۷	۳-۵-۱۱- تحقیقات منفی.....
۹۸	۳-۶- بین رشته‌ای.....
۹۹	فصل چهارم- یافته‌های پژوهش.....
۱۰۰	۴-۱- پیدایش لباس روحانیت.....
۱۰۰	۴-۱-۲- اصالت‌مندی لباس روحانیت شیعه.....
۱۰۲	۴-۱-۳- عوامل مؤثر در پیدایش لباس روحانیت شیعه.....
۱۰۳	۴-۱-۳-۱- مهاجرت علمای شیعه به ایران.....
۱۰۵	۴-۱-۳-۲- تمدن و مدنیت.....
۱۰۵	۴-۱-۳-۳- مشاغل روحانیت.....
۱۱۶	۴-۱-۴- مناصب روحانیت.....
۱۱۶	۴-۱-۴-۱- منصب ملاباشی.....
۱۱۸	۴-۱-۴-۲- منصب صدر و صدالاسلام.....
۱۱۸	۴-۱-۴-۳- منصب شیخ‌الاسلام.....
۱۲۰	۴-۱-۴-۴- دیگر مناصب روحانیت.....
۱۲۰	۴-۱-۵- گسترش نهادهای آموزش.....
۱۲۲	۴-۱-۶- دیگر عوامل در پیدایش لباس روحانیت.....
۱۲۲	۴-۱-۶-۱- حضور مسیحیت.....
۱۲۳	۴-۱-۶-۲- جلب نظر اروپائیان.....
۱۲۳	۴-۱-۶-۳- تصوف‌گرایی صفویه.....
۱۲۴	۴-۱-۶-۴- گرایش به زیبایی و هنر.....
۱۲۵	۴-۲- تحولات تاریخی، اجتماعی و فرهنگی.....
۱۲۵	۴-۲-۱- تحولات لباس روحانیت شیعه در دوران‌های تاریخی.....
۱۲۶	۴-۲-۱-۱- تحولات لباس روحانیت شیعه از دوران صفویه تا قاجاریه.....
۱۲۷	۴-۲-۱-۲- تحولات لباس روحانیت شیعه در دوره‌ی قاجاریه.....

- ۱۲۹.....تحولات لباس روحانیت شیعه در دوره‌ی پهلوی.....۳-۱-۲-۴
- ۱۳۱.....تحولات لباس روحانیت شیعه در دوره‌ی جمهوری اسلامی.....۴-۱-۲-۴
- ۱۳۶.....تحولات جزئی در لباس روحانیت شیعه.....۲-۲-۴
- ۱۳۷.....تحولات جزئی در دشدادشه روحانیت شیعه.....۱-۲-۲-۴
- ۱۳۷.....تحولات جزئی در بلوز روحانیت شیعه.....۲-۲-۲-۴
- ۱۳۸.....تحولات جزئی در لباده روحانیت شیعه.....۳-۲-۲-۴
- ۱۳۹.....تحولات جزئی در عرفچین روحانیت شیعه.....۴-۲-۲-۴
- ۱۴۰.....تحولات جزئی در قبا روحانیت شیعه.....۵-۲-۲-۴
- ۱۴۱.....تحولات جزئی در پیراهن روحانیت شیعه.....۶-۲-۲-۴
- ۱۴۲.....تحولات جزئی در شلوار روحانیت شیعه.....۷-۲-۲-۴
- ۱۴۲.....تحولات جزئی در پاپوش روحانیت شیعه.....۸-۲-۲-۴
- ۱۴۲.....وسایل جانبی در لباس روحانیت شیعه.....۸-۲-۲-۴
- ۱۴۳.....آداب شستشو و تا کردن لباس روحانیت شیعه.....۳-۲-۴
- ۱۴۴.....تحول در رنگ لباس روحانیت شیعه.....۴-۲-۴
- ۱۴۴.....تحولات لباس روحانیت در فیلم‌هایی با موضوع روحانیت.....۵-۲-۴
- ۱۴۴.....فیلم پرو آخر.....۱-۵-۲-۴
- ۱۴۵.....فیلم زیر نور ماه.....۲-۵-۲-۴
- ۱۴۵.....اخلاق پوشاک.....۳-۴-۴
- ۱۴۶.....تجمل و جمیل.....۱-۳-۴
- ۱۴۸.....زهد و قناعت در پوشاک.....۲-۳-۴
- ۱۴۸.....نظافت و آراستگی.....۳-۳-۴
- ۱۴۹.....اخلاق در فیلم‌هایی با موضوع روحانیت.....۴-۳-۴
- ۱۵۰.....فیلم پرو آخر.....۱-۴-۳-۴
- ۱۵۰.....فیلم مارمولک.....۲-۴-۳-۴
- ۱۵۰.....فیلم زیر نور ماه.....۳-۴-۳-۴
- ۱۵۱.....فیلم طلا و مس.....۴-۴-۳-۴

- ۱۵۱-۴-۳-۵- فیلم او.....
- ۱۵۱-۴-۳-۶- فیلم رسوایی.....
- ۱۵۲-۴-۳-۷- دیگر فیلم‌هایی با موضوع اخلاق در روحانیت شیعه.....
- ۱۵۲-۴-۴- آداب و رسوم لباس روحانیت شیعه.....
- ۱۵۳-۴-۱- آداب و رسوم سیره‌ی نبوی.....
- ۱۵۵-۴-۲- مراسم عمامه‌گذاری.....
- ۱۵۷-۴-۳- عمامه پیچی.....
- ۱۶۲-۴-۴- مردم و مراعات آداب.....
- ۱۶۴-۴-۵- شرایط ملبس شدن.....
- ۱۶۸-۴-۶- خلع لباس.....
- ۱۶۹-۴-۶-۱- خود خلع لباسی.....
- ۱۷۰-۴-۶-۲- سوءاستفاده مسیو بلژیکی از لباس روحانیت.....
- ۱۷۱-۴-۷- اصلاح حوزه‌های روحانیت.....
- ۱۷۱-۴-۵- اقتصاد پوشاک روحانیت شیعه.....
- ۱۷۲-۴-۱-۵- جایگاه اقتصادی پوشاک روحانیت شیعه.....
- ۱۷۴-۴-۲-۵- وضعیت اقتصادی البسه‌ی روحانیت شیعه.....
- ۱۷۴-۴-۳-۵- تأثیر تورم و گرانی بر لباس روحانیت شیعه.....
- ۱۷۵-۴-۴-۵- واردات لباس روحانیت شیعه.....
- ۱۷۶-۴-۶-۵- تأثیر بازار پوشاک روحانیت در اقتصاد ملی.....
- ۱۷۹-۴-۷-۵- هزینه‌ی تهیه لباس روحانیت شیعه.....
- ۱۸۰-۴-۲-۵- راسته‌های پوشاک روحانیت.....
- ۱۸۰-۴-۱-۲-۵- راسته‌ی پوشاک روحانیت در کوچه‌ی آیت‌الله حائری یزدی.....
- ۱۸۱-۴-۲-۲-۵- راسته‌ی پوشاک روحانیت در گذر خان قم.....
- ۱۸۲-۴-۳-۲-۵- راسته‌ی پوشاک روحانیت شیعه پاساژ صاحب‌الزمان در قم.....
- ۱۸۴-۴-۲-۵-۴- دیگر راسته‌های پوشاک روحانیت در قم.....
- ۱۸۴-۴-۶- دیدگاه‌ها و نظریه‌ها درباره‌ی لباس روحانیت.....

- ۱-۶-۴- دیدگاه آیت‌الله دکتر بهشتی (۱۳۰۷-۱۳۶۰) درباره‌ی لباس روحانیت ۱۸۴
- ۲-۶-۴- دیدگاه آیت‌الله محمدتقی مصباحیزدی (متولد ۱۳۱۳) درباره‌ی لباس روحانیت ۱۸۷
- ۳-۶-۴- دیدگاه علامه محمدرضا حکیمی (متولد ۱۳۱۴) درباره‌ی لباس روحانیت ۱۸۸
- ۴-۶-۴- دیدگاه آیت‌الله عبدالله جوادی آملی (متولد ۱۳۱۲) درباره‌ی لباس روحانیت ۱۹۱
- ۵-۶-۴- دیدگاه آیت‌الله لطف‌الله صافی گلپایگانی درباره‌ی لباس روحانیت ۱۹۲
- ۶-۶-۴- دیدگاه حجة‌الاسلام محمد پیکری درباره‌ی لباس روحانیت ۱۹۳
- ۷-۶-۴- دیدگاه حجة‌الاسلام سید محمدعلی مبارکه‌ای (۱۳۱۶-۱۳۶۵ق/۱۲۷۷-۱۳۲۵ ش) درباره‌ی لباس روحانیت ۱۹۶
- ۲-۶-۴- نظریه‌ها درباره‌ی لباس روحانیت ۲۰۳
- ۱-۲-۶-۴- تلبس رسول خدا(ص) ۲۰۳
- ۲-۲-۶-۴- نظریه نمادگرایی درباره‌ی لباس روحانیت ۲۰۶
- ۳-۲-۶-۴- نظریه وظیفه‌گرایی درباره‌ی لباس روحانیت ۲۰۷
- ۴-۲-۶-۴- نظریه لباس شهرت ۲۰۹
- ۵-۲-۶-۴- نظریه تقدس‌گرایی درباره‌ی لباس روحانیت ۲۱۰
- ۷-۴- تأثیر تجدد و محدودیت بر لباس روحانیت شیعه ۲۱۲
- ۱-۷-۴- تأثیر نوگرایی قاجاریان بر لباس روحانیت شیعه ۲۱۳
- ۲-۷-۴- مشروطیت و تغییر لباس روحانیت شیعه ۲۱۴
- ۳-۷-۴- وضعیت نظام آموزش و پرورش روحانیت از دوران صفویه تا قاجار ۲۱۵
- ۴-۷-۴- وضعیت نظام آموزش و پرورش در دوران رضاشاه ۲۲۱
- ۱-۴-۷-۴- خط مشی تغییر لباس روحانیت در مرحله‌ی اول ۲۲۴
- ۲-۴-۷-۴- خط‌مشی تغییر لباس روحانیت در مرحله‌ی دوم ۲۲۶
- ۳-۴-۷-۴- واکنش روحانیون در برابر تغییر لباس ۲۲۷
- ۵-۷-۴- وضعیت روحانیت در دوران محمدرضا شاه ۲۲۹
- ۱-۵-۷-۴- آزمون‌گیری ۲۳۰
- فصل پنجم_ نتیجه‌گیری یافته‌ها ۲۳۳**
- ۲-۱-۵- تاریخ شکل‌گیری لباس روحانیت و نظام آموزشی روحانیت ۲۳۳

- ۲۳۳..... ۱-۲-۱-۵- تاریخ شکل‌گیری لباس روحانیت.....
- ۲۳۴..... ۲-۲-۱-۵- تاریخ شکل‌گیری نظام آموزشی روحانیت.....
- ۲۳۵..... ۳-۱-۵- تحولات لباس روحانیت.....
- ۲۳۷..... ۴-۱-۵- نظریه‌ها در مورد لباس روحانیت شیعه.....
- ۲۳۹..... ۲-۵- پیشنهادات.....
- ۲۳۹..... ۱-۲-۵- پیشنهاداتی برای بهبود اوضاع اقتصادی پوشاک روحانیت.....
- ۲۳۹..... ۲-۲-۵- پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آینده.....
- ۲۴۱..... فهرست منابع:.....

فهرست تصاویر

- تصویر ۱-۱: نقشه‌ی ایران..... ۱۰.....
- تصویر ۱-۲: تصویری از آخرین خطبه‌ی پیامبر، آثارالباقیه..... ۲۶.....
- تصویر ۲-۲: تصویری از پیامبر اسلام در معراج، بوستان سعدی..... ۲۶.....
- تصویر ۳-۲: پارچه‌ی وال‌هندی، عمامه‌ای..... ۳۰.....
- تصویر ۳-۲: شاه سلطان حسین صفوی مشغول توزیع هدایای نوروزی..... ۳۱.....
- تصویر ۴-۲: جواز پوشیدن لباس روحانیت دوره‌ی رضاشاه..... ۳۲.....
- تصویر ۵-۲: لیلی و مجنون در کلاس درس، خمسه نظامی..... ۳۴.....
- تصویر ۶-۲: پارچه‌ی نجفی، عبا تصویر ۷-۲: پارچه‌ی خاجیه، عبا..... ۳۶.....
- تصویر ۸-۲: پارچه‌ی شامی، عبا تصویر ۹-۲: پارچه‌ی نائینی، عبا..... ۳۷.....
- تصویر ۱۰-۲:..... ۳۸.....
- تصویر ۱۱-۲: نگاره‌ی عصر صفوی..... ۴۱.....
- تصویر ۱۲-۲: تیپ روحانیون در زمان قاجار..... ۴۱.....
- تصویر ۱۳-۲: دکتر محمد مصدق، ۱۳۴۵..... ۴۲.....

- تصویر ۲-۱۴: تفاوت لباده و قبا..... ۴۴
- تصویر ۲-۱۶: فروشگاه توسلی، پاساژ صاحب‌الزمان، قم..... ۴۵
- تصویر ۲-۱۷: دشداشه، مغازه دوز خیاط، پاساژ صاحب‌الزمان، قم..... ۴۶
- تصویر ۲-۱۸: چغیه، حضرت آیت‌الله سید علی خامنه‌ای..... ۴۷
- تصویر ۲-۱۹: جلیقه..... ۴۸
- تصویر ۲-۲۰: عرقچین و کلاه، فروشگاه یاسین، گذرخوان، قم..... ۴۹
- تصویر ۲-۲۱: پیراهن..... ۵۱
- تصویر ۲-۲۲: تنبان، آیت‌الله سید روح‌الله خمینی..... ۵۲
- تصویر ۲-۲۳: شال کمر، شیخ فتح‌الله شریعت اصفهانی، قرن ۱۴ه..... ۵۲
- تصویر ۲-۲۴: محمد در سن ۱۲ سالگی بحیرا را ملاقات می‌کند، ۵۸۲ میلادی..... ۵۹
- تصویر ۴-۱: مغازه‌ی عرب‌پور، خیابان صفائیه، قم..... ۱۱۱
- تصویر ۴-۲: مغازه‌ی عرب‌پور، خیابان صفائیه، قم..... ۱۱۲
- تصویر ۴-۳: روحانیون در پیشگاه شاه، نقاشی دوره‌ی قاجار..... ۱۲۸
- تصویر ۴-۴: هزار و یک شب (۱۸۵۳ میلادی) صنیع الملک..... ۱۲۸
- تصویر ۴-۵:..... ۱۳۵
- تصویر ۴-۵:..... ۱۳۶
- تصویر ۴-۶: قبا..... ۱۴۱
- تصویر ۴-۷: کیف عمامه، مغازه‌ی فروش البسه روحانیت، راسته‌ی گذرخوان..... ۱۴۳
- تصویر ۴-۸: مراسم عمامه‌گذاری..... ۱۵۶
- تصویر ۴-۹: نحوه‌ی تا کردن عمامه..... ۱۵۹
- تصویر ۴-۱۰: نحوه‌ی تا کردن عمامه..... ۱۵۹

تصویر ۴-۱۱: کلاه کردن عمامه در جلوی آینه..... ۱۵۹

تصویر ۴-۱۲: نحوه‌ی پیچیدن عمامه دور زانو..... ۱۶۰

تصویر ۴-۱۳: نوز بلژیکی، تاریخ مشروطه ایران..... ۱۷۰

تصویر ۴-۱۴: جیب‌های داخلی قبا..... ۱۷۳

فصل اول

مقدمه و کلیات

روحانیون ایران همواره مورد بحث و کنکاش و در معرض داوری‌های متضاد بوده و روحانیت به عنوان یک موضوع پژوهشی، مورد توجه موافقان و مخالفان بوده است. به ویژه در دهه‌های اخیر که روحانیون در مصدر نظام سیاسی قرار گرفته و پست‌های مهم سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در اختیار آنان است. مردم و مخصوصاً نخبگان و تحصیل‌کردگان درصدداند، این قشر را بهتر و عمیق‌تر بشناسند. اما به رغم این خواست عمومی، اطلاعات مردم از جنبه‌های مختلف فردی و اجتماعی روحانیون اندک است. اگر راجع به لباس روحانیون، از مردم پرسش شود، عده‌ای قلیلی به دلیل داشتن مطالعات، پاسخ صحیح خواهند گفت. به ویژه درباره ابعاد هنری و تاریخی این لباس حتی تحقیقات مکفی وجود ندارد. البته لباس روحانیون ابعاد و جنبه‌های بسیار دارد و قطعاً در یک پایان‌نامه نمی‌توان به همه آنها پرداخت؛ ولی به راهنمایی استاد محترم خانم دکتر آزاده مدنی، این پژوهش به زیربنایی‌ترین مبحث یعنی پیدایش و تحولات آن در قرون متأخر ایران می‌پردازد. با اجرای این پژوهش راه برای ده‌ها نوع پژوهش دیگر در این زمینه باز می‌شود.

«لباس روحانیون»، لایه پیدا و ظاهری این موضوع است و در معرض دید عموم مردم از موافق و مخالف قرار دارد. چون ظاهری‌ترین لایه از نهاد روحانیت، لباس آنها است بنابراین باید رسانه‌ها، نشریات و به ویژه رسانه‌ی ملی فراوان به آن بپردازند. اما چنین نیست و حتی یک بار هم مشاهده نشده که تلویزیون یا رادیو به آن پرداخته باشند. علت چیست؟ و چرا لباس روحانیت موضوعی جذاب نبوده است. با اینکه لباس زنان یا مد لباس دیگر اقشار بیشتری را جذب می‌کند.